

Jauhien IWANOU, Iryna KAPUSTA
(Mohylew)

ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ ІНАВАЦЫІ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЕ

У апошнія дзесяць гадоў варта адзначыць істотныя змены ў слоўніковым складзе беларускай мовы. З'явілася значная колькасць лексічных, лексіка-семантычных, фразеалагічных новаўтварэнняў. Сярод новаўтварэнняў значнае месца займаюць устойлівыя словазлучэнні, якія папоўнілі практычна ўсе пласты мовы. Найбольш ярка змены ў лексіцы і фразеалогіі адбываюцца менавіта таму, што словы і спалучэнні слоў больш за іншыя адзінкі мовы звязаны з акаляючай рэчаіснасцю, суаднесены з прадметамі, з'явамі аб'ектыўнага свету. Таму змены, якія адбываюцца ў сферы духоўнага і матэрыяльнага жыцця, аказваюць на мову непасрэднае ўздзеянне. Як вядома, фразеалагічны фонд – паказчык багацця нацыі, які дазваляе лепш пазнаць гісторыю і характар народа, узбагаціць мову, зрабіць яе трапнай і выразнай. У любым фразеалагізме закладзена своеасаблівае ўспрыняцце свету праз прызму мовы і культуры. У адрозненні ад лексічных, фразеалагічныя неалагізмы абазначаюць не новыя праявы рэчаіснасці, а іх ацэначную характарыстыку. У цэнтры ўвагі фразеалагічных інавацый – накіраванасць на характарыстыку чалавека і розных сфер яго дзейнасці.

Сярод мнагамерных змен у лексіцы і фразеалогіі беларускай мовы, якія адбыліся ў апошні час, варта адзначыць інтэнсіўную дэмакратызацыю мовы, якая ў спалучэнні з адменай цензуры прывяла да таго, што патокі зніжанай і жаргоннай лексікі выйшлі за межы вуснай народнай бытавой мовы і праніклі ў шматлікія маўленчыя жанры: мову газеты і тэлебачання, палітычныя дыскурсы, публічныя выступленні і інш.

Інтэнсіўнасць распаўсюджвання фразеалагічных інавацый у сучаснай беларускай літаратурнай мове патрабуе яе ґрунтоўнага даследавання. Пры азначэнні фразеалагічных інавацый трэба ўлічваць розныя іх параметры: ступень фіксацыі слоўнікамі, адчуванне „навізны” носыбітамі мовы, дынамізацыя ўжывання, сферу іх бытавання і г.д. Трэба акрэсліць само паняцце фразеалагічнай інавацыі. Фразеалагічныя інавацыі, не зафіксаваныя фразеалагічнымі слоўнікамі сучаснай літаратурнай мовы – гэта устойлівыя экспрэсіўныя адзінкі, якія або створаны нанова, або актуалізаваны ў новых сацыяльных умовах, або ўтвораны ў выніку змянення вядомых раней адзінак, крылатых выразаў, фразем, спалучэнняў, запазычаных з іншых моў.

Узбагачэнне фразеалагічнай сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мове і фарміраванне ў ёй новай фразеалогіі адбываецца наступнымі шляхамі:

1. За кошт фразеалагічных спалучэнняў, якія існавалі ў мове раней, але не мелі шырокага распаўсюджвання (функцыянальна-стылістычныя і колькасна абмежаваныя), або на некаторы час выйшлі з актыўнага ўжывання і не зарэгістраваныя ў наяўных фразеалагічных слоўніках. Іх актуалізацыя адбылася ў сучаснай беларускай літаратурнай мове ў сувязі з сацыяльнымі і моўнымі зменамі 90-х гадоў. Параўн.:

- *калідор у Еўропу* (кніж., ‘свабодны шлях ў Еўропу’) – Лукашэнка, *безумоўна, зацікаўленая і расійская мафія, якой ён адчыніў калідор у Еўропу* (Свабода, 15 лістапада 1996 г.);
- *майстар пяра* (кніж., ‘выдатны пісьменнік, паэт і на г.п.’) – *Мяне спытаюць: няўжо сталічны майстар пяра мог так прымітыўна ўсё збытаць?* (Свабода, 27 снежня 1996 г.);
- *лєс дыназаўраў* (кніж., ‘знікненне’) – *Эпоха імперскіх панаванняў адышла ў нябыт. Жорсткія звышцэнтралізаваныя сістэмы-монстры даказалі сваю нежыццяздольнасць, а таму „дыназаўраў лєс” заканамерна напаткаў найвялікшую з імперый новага часу. Свет прыйшоў да новай структуры-дынамічнай, дэцэнтралізаванай, плюралістычнай* (ЛіМ, 12 студзеня 1996 г.);
- *напісаць „телегу”* (разм., ‘паскардзіцца’) – *А вы сілком мяне цягнуце! А я вам такі скандал закачу – увесь народ збяжыцца. Ды яшчэ напішу на вас „телегу”, што вы на валютчыкаў, на спекулянтаў нуль увагі, а да невінватага ні ў чым пенсіянера прыстаеце, вымагальніцтвам займаецеся* (ЛіМ, 2 лютага 1996 г.);
- *ш т о і ў Афрыцы ш т о* (разм., ‘усюды’) – *Партрэт – ён і ў Афрыцы партрэт* (Свабода, 14 траўня 1996 г.);
- *да фені* (разм., ‘абсалютна ўсё роўна’) – *Тады я зразумеў: нягледзячы на тое, што крытыкі крытыкуюць, а пісьменнікі пішуць, народу глыбока „да фені”, што адбываецца ў літаратуры* (ЛіМ, 5 красавіка 1996 г.);

2. За кошт фразеалагізмаў, якія шырока ўжываліся ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, але не былі лексікаграфічна апісаны па тэхнічных прычынах (аб’ектыўна вельмі цяжка ахапіць усё багацце фразеалагічнага складу мовы ў слоўніку аднаго аўтара). Параўн.:

- *хлебнае месца* (‘добрае, выгоднае ва ўсіх адносінах становішча’) – *Прафесара проста падставілі, бо некаму спатрэбілася „хлебнае” месца, альбо ён проста ненадзялюся з кім трэба* („Наша Ніва”, 28 мая 1996 г.);
- *з наветра* (‘ніадкуль, з нічога’) – *Вы трошкі ўтрыруеце. Размова ў такім ключы вядзецца пра рознага роду махляроў, лаўкачоў, якія робяць грошы, як кажучы, з наветра* (ЛіМ, № 8, 1996 г.);
- *з’явіцца ягадкі* (‘усё самае значнае павінна адбыцца яшчэ наперадзе’) – *Не толькі ўнутры, але і звонку прэзідэнцкі „Неаплан” будзе выглядаць цудоўна. Ужо закончана яго афарбоўка і размалёўка. Як і належыць любому дзяржаўнаму аб’екту, аўтобус будзе ўпрыгожаны з двух бакоў лукашэнкаўскімі гербамі, на якіх з асаблівым стараннем распісаны кветачкі. Чакаецца што ягадкі з’явіцца пазней – у лядоўні бара. („Свабода” 11 чэрвеня 1996 г.), дзе згаданы фразеалагізм паходзіць з вядомай прыказкі Гэта яшчэ толькі кветачкі, а ягадкі будуць пазней;*
- *ухапіцца за сініцу* (‘спадзявацца на што-небудзь няпэўнае, ненадзейнае, хоць і жаданае’) – *Але, не квапячыся на жураўля у небе, жанчына ўхапілася за сініцу – гэта значыць за адрамантаваную лядоўню, і забрала сваю заяву* (Свабода, №

- 41, 1996 г.), параўн. з фразеалагізмам *сініца ў руках* у значэнні ‘што-небудзь пэўнае, кантрэктнае, супрацьстаўленне чаму-небудзь няпэўнаму, ненадзеўнаму, хоць і жаданаму’ (Лепешаў 1993: 2: 338);
- *палітыка бізуна (пугі) і перніка* (‘дзейнасць, якая выкарыстоўвае метады заахвочвання, падтрымкі і ў той жа час пагрозы, пакарання’) – *Некаторыя з выступоўцаў убачылі ў шэрагу выказванняў старшыні Камітэта ў адносінах да СМІ праявы палітыкі „пугі і перніка” – заахвочвання адных выданняў і пагроза адлучыць ад дзяржаўнага фінансавання „непеслухмянных”, тых, хто „не спрыяе” палітычнай і эканамічнай стабільнасці ў краіне* (ЛіМ, 30 жніўня 1996 г.), *Гаспадаркі ўздымалі, „рэфармавалі”, мянялі формы аплаты працы. Каб зацікавіць калгаснікаў, у ход ішлі бізун і пернік* (ЛіМ, 2 лютага 1996 г.);
 - *ляжаць на лапатках* (‘быць пераможаным і абсалютна бездапожным’) – *Але каб такое магло адбыцца, неабходна было зламаць хрыбет наменклатуры (камуністы ляжалі на лапатках і калі не арганізавалі, дык былі невылечна хворыя). Трэба было праводзіць новыя выбары як у Вярхоўны Савет, так і ў мясцовыя органы ўлады* (ЛіМ, № 7, 1996 г.), параўн. з фразеалагізмам *класці на лапаткі* (‘перамагаць у якой-небудзь справе’), які ужываецца са значэннем асобы ці сукупнасці асоб (Лепешаў 1993: І: 511), у адрозненне ад першага, дзе дзеянне накіравана на асобу;
 - *паказаць кузькіну маць* (‘жорстка пакараць, правучыць каго-небудзь’) – *У маніфэсце прапанавалася ўсім левым экстрэмістам-анархістам, анты-фашыстам, рэвалюцыйны блэк, каб паказаць „кузькіну маць”* (Наша Ніва, 7 кастрычніка 1996 г.);
 - *Ілжэ і не круціцца х т о* (‘хто-небудзь гаворыць няпраўду і пры гэтым выглядае спакойна, незаклапочана’) – *Ах ты, Ганулька!.. – Мпа ўжо ведае, што Канцавая Гануля – старая лгунка. „Ілжэ і не круціцца, – кажэ пра яе бабуля. – Нібы казку табе расказвае. Прыйшлі, кажэ, надоечы сем ваўкоў, пад’елі на нашым двары са свінога карыта з рабым кныручком і палеглі на возе паспаць... (Я.Брыль, „Памочніца”);*
 - *шукаць праўду-матку* (‘імкнуцца спазнаць сапраўдную праўду, знайсці справядлівасць’) – *Калі ж Мікола Мядзведзіч – дарэчы, проста ад бочкі з гарэлкай – запрагае каня і едзе ў белы свет шукаць праўду-матку, вельмі лёгка успамінаецца, што ўжо цэлую чвэртку стагоддзя таму назад таксама ехалі Прокон Дубяга і Мікіта Маргунок – ехалі, каб паездзіць, паразумнець ды вярнуцца* (Я.Брыль, „Пісьменнік і сучаснасць”), згаданы фразеалагізм з’яўляецца агульным для рускай і беларускай моў;
 - *сысці з дыстанцыі* (‘пакінуць пачатую справу’) – *У канцы 1988-га я балатаваўся ў вярхоўны савет СССР. І недзе на палавіне дарогі я сам сышоў з дыстанцыі* (ЛіМ, № 1, 1996 г.);
 - *лёд зрушыўся* (‘адбываюцца жаданыя змены ў якой-небудзь справе, якія вядуць да далейшага яе развіцця’) – *Вядома, што ўдзел у распрацоўцы праекта прымалі члены і аграрнай партыі. Мы падумалі: лёд зрушыў, трэба наладжваць кантакты і дзейнічаць разам* (ЛіМ, № 26, 1996 г.), дзе згаданы фразеалагізм запазычаны з рускай мовы;
 - *знаёмая песня* (‘нешта ўжо вядомае, чутае’) – *Знаёмая песня. Знаёмая хоць бы па тым, што адбываецца ў нашым аграрным сектары* (ЛіМ, № 27, 1996 г.);

- *моршчыць нос* ('паказваць грэблівыя адносіны да чаго-небудзь') – *Ведаю: мясцовыя «эстэты», здараецца моршчаць насы, маўляў, вучэбная, «прыкладная» харэаграфія!* (ЛіМ, № 1, 1996 г.);
- *зацягнуць пас* ('свядома абмяжоўваць сябе ў чым-небудзь') – *Праграматыкі цьвердзяць, што ў сытуацыі пераходнага грамадства найперш мусяць быць рэформы, дзеля гэтых рэформаў можна й трэба крыху зацягнуць пасы* (Наша Ніва, 30 верасня 1996 г.);
- *трымаць фігу ў кішэні* ('таемна супрацьстаяць уціску') – *Шмат хто з дэпутатаў, што былі вымушаныя падпісаць вядомы зварот, бо не мелі смеласці адкрыта выказаць сваю пазіцыю ў адказ на прымус і наезд, пайшоў у кабіны для галасавання з фігай у кішэні. Гэта быў сваеасаблівы «Наш адказ Чэмбэрлену»* (Наша Ніва, 14 кастрычніка 1996 г.);
- *пайсці ў разведку з к і м* ('вельмі давяраць каму-небудзь') – *Гэта быў перыяд таго самага „мянтоўскага самавольства“, згаданы ў цытатцы Шаптыцкага; якую яму ўдалося перадаць на волю. Але выбіць згоду на куплю свабоды і гонару не ўдалося ні ў каго з сям'ях. Як кажуць у такіх выпадках „з гэтымі людзьмі я б пайшоў у разведку“* (Наша Ніва, 25 лістапада 1996 г.);
- *даць дабро* ('адобрыць, даць згоду') – *Ня выйшаўшы на абарону законнага парламента, не падтрымаўшы яго, народ фактычна даў дабро на ўсе парушэнні пад час рэфэрэндуму і ўрэшце на яго фальсіфікацыю, пра што крычама крычаў парламент і паведамлялі нешматлікія назіральнікі* (Наша Ніва, 2 снежня 1996 г.);
- *вісець камянем на шыі* ('адчуванне глыбокага смутку, шкадавання, трывожнасці') – *Паразумецця ім не ўдалося: прадстаўнікі ўлады лічаць, што культура камянем вісець на шыі бюджэта і ніякай карысці ад яе няма* (Наша Ніва), параун. з фразеалагізмам *камень на сэрцы ў значэнні 'хто-небудзь адчувае душэўны цяжар'* (Лепешаў 1993);
- *шмат шуму з нічога* ('нешта не вельмі значнае выклікае неапраўданую валтузню') – *„Шмат шуму з нічога“ – так можна ахарактарызаваць выступленне дзяўчат – „мастачак“* (Свабода, 6 жніўня 1996 г.);
- *падсаладзіць пілюлю* ('надаць прывабны выгляд чаму-небудзь непрыемнаму') – *Аднак калі за мяжой паказваюць нават пазычаныя у БТ кадры з А.Лукашэнкам (калі ён не лічыць патрэбным дбаць пра свой вонкавы імідж і тым больш не выбірае словы), гэта выклікае ў прэзідэнта замест адчування прыемнасці раздражэнне. Іншымі словамі – для «рэспубліканскай» публікі, як лічыць ён, гэта – тое, што трэба (больш баяцца будучы!). А вось «пілюлю на экспарт» яму хочацца падсаладзіць* (Свабода, № 98, 1996 г.);
- *убіць кол паміж к і м* ('зрабіць свядома значную перашкоду паміж кім-небудзь') – *Цяпер, аднак, прэзідэнт выкарыстоўвае гэты дробны момант з жыцця парламента фактычна для шантажу Вярхоўнага Савета, спрабуючы ўбіць кол паміж Шарэцкім і большасцю дэпутатаў, перацягнуць спікера на свой бок* (Свабода, № 51, 1996 г.);
- *пакаштаваць на зуб* ('паспрабаваць зрабіць што-небудзь') – *Лукашэнка ужо пакаштаваў на зуб мадэль «мы вас закрываем з Захаду, вы нас корміце з Усходу» і ў сур'ёз разлічвае, што будзе і далей гуляць у «нулявы» варыянт* (Свабода, № 21, 1996 г.), параун. з фразеалагізмам *пакласці на зуб у значэнні 'есці, перакусіць'* (Лепешаў 1993);

- *быць (знаходзіцца) пад пытаннем* ('знаходзіцца ў нявызначаным становішчы') – *Дэмакратычныя працэсы ў Расіі далі надзею самой Расіі і ўсяму свету, у тым ліку і Польшчы. Сёння будучыня дэмакратыі ў Расіі пад пытаннем* (Наша Ніва, 14 сакавіка 1996 г.);
- *сутыкнуць лбамі* ('свядомае сутыкненне інтарэсаў каго-небудзь') – *Бо Масква здаўна зацікаўленая ў сутыкненні лбамі суседзяў. Калі гэта ня так, то чаму аўтобусы з людзьмі Радуева і закладнікамі былі завёрнутыя з чачэнскай мясцы назад у Дагістан?* (Наша Ніва, 1 сакавіка 1996 г.), параўн. з фразеалагізмам *лоб у лоб* у значэнні 'насастрач адзін аднаму' (Лепешаў 1993);
- *як белыя людзі* ('звычайна, традыцыйна') – *Наваткалі Макітра, было, за тое, што не хацелі хадзіць на прадоўжанку, пазбавіла іх вячэры, хлопцы не баяліся зайсці ў сталовую. Пойдуць позна вечарам, як белыя людзі, наднаціснуць на свежую бульбачку з маласольнымі гурочкамі – і не бяда* (ЛіМ, 5 студзеня 1996 г.);
- *наступаць на граблі* ('зноў паўтараць папярэднія памылкі') – *Толькі за апошнія тры гады наш народ як мінімум тры разы прымушалі наступіць на граблі „саюза з Расіяй”. І кожны раз атрымлівалася ано і тое ж: замест паляпшэння жыцця – пагаршэнне, замест пераваг і здабыткаў – страты і шкода дзяржаве* (ЛіМ, 12 красавіка 1996 г.);
- *на роўным месцы* ('з нічога') – *Сапсавала адносін з Польшай, ЗША, нават з сябрам Ельцыным здолела пасварыцца. Гусе на роўным месцы* (Свабода, № 38, 1996 г.);
- *мець тармазы* ('умець своечасова спыняцца') – *Лукашэнаўская сістэма убачыла, што яе кіраўнік не мае тармазоў. І рана ці позна абоз з такім рулявым апыецца ў кювец, паўтарыўшы кебічаўскі маршрут* (Свабода, № 45, 1996 г.);
- *для галачкі* ('рабіць што-небудзь фармальна') – *Побач са славытым „Віцязем” гродзенскі фестываль рызыкуе стаць мерапрыемствам „для галачкі”* (Свабода, № 34, 1996 г.);
- *да болю*. ('вельмі моцна') – *Дый да болю надакучыла глядзець на адныя і тыя ж слайды архітэктуры, кафлі і г.д.* (Наша Ніва, 28 мая 1996 г.);
- *плысці ракою* ('нешта прыходзіць ў вялікай колькасці') – *Найбольш прыбытковыя былі падрыўныя работы: грошы за іх ракою плылі ў батальённую касу* (Наша Ніва, 3 чэрвеня 1996 г.);
- *не царская справа ш т о* ('справа, якая не кожнаму да спадабы, бо можа закранаць чый-небудзь гонар') – *Дыпламаты апынуліся ў складанай сітуацыі, але ніхто з набліжаных так і не наважыўся хаця б намякнуць „бацьку”, што не царская гэтая справа ехаць на ардынарную канферэнцыю ды яшчэ ў замежную краіну* (Свабода, 10 красавіка 1996 г.);
- *бальзакаўскі ўзрост* ('ўзрост жанчыны пасля трыццаці гадоў') – *Вялікіх партрэтаў прапанавана ажно чатыры віды: ёсць Лукашэнка грозны, ёсць рамантычны, у цёмнай падсветцы (у якой любяць займацца дамы бальзакаўскага ўзросту). Ёсць крыху нервовы і стомлены (як пасля чарговай сутычкі з парламентам), а ёсць бадзёры аптыміст на блакітным фоне* (Свабода, 6 лютага 1996 г.);
- *герой нашага часу* ('чалавек-носьбіт найбольш тыповых якасцяў свайго часу') – *А далей ужо зусім нібыта пра нашага „бацьку” ідзе мова. Праўда, у канцы верша гаворыцца, як ён „уславіў свабоду”, што ўжо не зусім адпавядае „герою нашага часу”* (Свабода, 12 красавіка 1996 г.);

- *прапусціць праз сэрца* ('добра адчуць што-небудзь') – *Як мне падаецца, апошнім часам нашы паэты (незалежна ад узросту) вельмі ж ахвочыя у розных варыянтах асэнсоўваць рэлігійныя матывы. Што ні твор, дык ці неабавязковы зварот да Бога. У гэтым нічога кепскага не было б, калі б напісанае, як кажуць, **прапускалася праз сэрца**, было аўтарам унутрана ўзважана і перажыта. А то нярэдка атрымліваецца, як у савецкія часы* (ЛіМ, 2 лютага 1996 г.);
- *класіці ў шуфляду* ('лічыць што-небудзь другасным, нязначным, не звяртаць увагу') – *Упершыню, калі я пачуў ад Пазняка, што радыёнуклідамі засыпана адна пятая Беларусі, – стала жахліва. Навукоўцы урэшце сабралі інфармацыю і звярталіся да „рукаводзячай і напавяляючай”, а там яе **клалі ў шуфляду** і загадвалі маўчаць. Ратуючы гонар мундзіра, яны свядома гробілі народ. І гэта была злачынная здрада* (ЛіМ, 19 красавіка 1996 г.);
- *пісаць у стол* ('пісаць без надзеі на апублікаванне') – *На шляху да авалодання новаю мовай для некаторых сустрэнуцца і цяжасці. Не ўсе ж могуць чытаць паміж радкоў і правільна разумець. Патрэбны ўсёнавуч. Уявіце сабе такое: да ўлады прыйшоў таварыш-баіш Мандарынаў. Яму не даспадобы ні культура, ні наводзіны тубыльцаў. Ён прыхільнік новага жалезабетоннага парадку. Палымяны інтэрнацыяналіст. Не успрымае і не трывае гумар. Абагаўляе цэнзуру. Пісьменнікі тады не змогуць **пісаць нават у стал**. Бо стол будзе праглядвацца, ён стане празрысты, а творы апынуцца ў спецадзелах, у кампетэнтных таварышаў* (ЛіМ, 16 лютага 1996 г.);

3. За кошт фразеалагічных спалучэнняў, якія абазначаюць новыя паняцці, раней не існаваўшыя ў рэчаіснасці (за кошт ўласнага лексічнага матэрыялу або ў выніку запазычвання з іншых моў). Сярод іх можна вылучыць:

а) **уласна беларускія фразеалагічныя інавацыі, якія ўтварыліся за кошт ўласнага лексічнага матэрыялу.**

- *у яму (ямку, ямчку) трэба к а м у.* ('прышла пара памираць каму-небудзь') – *Успомнілася бабуля, адна з пакутніц, што гарэла – не дагарэла у вайну, а сенья кажа: „Жыць ужо можна было б, а тут у ямчку трэба”* (Наша Ніва);
- *новы беларус* ('чалавек, які жыве па новым стандартам жыцця, разбагацейшы ў выніку новых грамадскіх і палітычных пераўтварэнняў') – *19 студзеня беларускі ліцэй адсвяткаваў свае пятыя ўгодкі. „Мы – новыя беларусы...”, – прагучала са сцэны Рускага тэатра з вуснаў язоных навучэнцаў. А ўслед – перасцярога: „Не блытаць з „новымі рускімі”...”. Зблытаць не даў бы... разгул інтэлекту, які мусіў трымацца за адметную, я б сказала – народную выхаванасць* (ЛіМ, 26 студзеня 1996 г.);
- *мазга за мазгу заходзіць* ('хто-небудзь дзейнічае неразумна, безразважна, робіць глупства') – *Мы ўсё патроху трубім у адну трубу, але не выходзіць неводнай абавязковай мелодыі! У мяне ўжо зайшла „мазга за мазгу”. Я ў мінулым лісце напісаў, што Вы капалі бацькаву бульбу* (ЛіМ, 6 верасня 1996 г.), *параўн. з фразеалагізмам шарыкі за ролікі заходзяць у значэнні '...'* (Лепешаў 1993);
- *падкідаць дровы пад ногі* ('рабіць свядома што-небудзь шкоднае каму-небудзь') – *Так і хочыцца спагодна папярэдзіць гэтых „нявінных” дзядоў, агітатараў – пад'ялдычнікаў, якія **падкідаюць дровы пад ногі** спутанай Канстытуцыі, каб потым не енчылі, што не ведалі, што чынілі. Вас,*

- шаноўныя, наперадзе чакае адказнасць. *Калі не перад людзьмі, дык перад Богам* (ЛіМ, 20 верасня 1996 г.);
- зняць тлушч к а м у ('забраць багацце ў каго-небудзь') – „Трэба зняць „тлушч“ з перапрацоўчыкаў і гандляроў”, – сказаў на згаданай нарадзе кіраўнік краіны (ЛіМ, 23 лютага 1996 г.);
 - душыць (задушыць) жаба к а г о ('сорам перад кім-небудзь, зайздасць') – Пасля залётчыка нельга і пальцам крануць, за тое, што ўсю роту падставі, яго „жаба задушыць”, г.зн. сорам перад саслужыўцамі (Наша Ніва, 3 чэрвеня 1996 г.);
 - працуе бубен у к а г о, ч ы й ('хто-небудзь думае') – *Не даходзяць словы, кепска працуе „бубен” – каманда „упор лёжа” дзейнічае эфектыўна – „курсы” выдрэсіроўваюцца на ўзорных салдатаў пячанскай штампавкі* (Наша ніва, 3 чэрвеня 1996 г.);
- б) фразеалагічныя інавацыі, агульныя для беларускай і рускай моў.**
- падштурхнуць да бездані ('прыводзіць каго-небудзь у бездапаможнае становішча') – *Значную шкоду інвестфондам, кажучы, прынесла і прыпыненне іх дзейнасці? – Безумоўна. Неабгрунтаванае, скажам так, распараджэнне аб прыпыненні іх дзейнасці адкінула іх на паўгода назад, падштурхнула да безданні, над якой яны сёння стаяць, і калі яшчэ адзін такі крок, дык яны апынуцца на дне, адкуль ніколі не змогуць выкараскацца* (ЛіМ, 2 лютага 1996 г.);
 - рабіць грошы ('зарабляць грошы') – *Вы трошкі ўтрымуеце. Размова ў такім ключы вядзецца пра рознага роду махляроў, лаўкачоў, якія робяць грошы, як кажучы, з паветра* (ЛіМ, № 8, 1996 г.);
 - чорны рынак ('незаконны, неафіцыйны') – *Ідэя па стварэнню чорнага рынку і вытворчасці „Экстазі” зарадзілася ў Коўне тры гады таму. У Вільні гэты наркотык з'явіўся ня сёлета, як мяркуюць многія, а два з паловай гады таму* (Наша Ніва, 4 лістапада 1996 г.);
 - гарачая кропка ('месца, дзе адбываюцца напружаныя дзеянні, якія прыцягваюць да сябе увагу') – *Галоўная тэма на „саміце” была вайсковая. Ельцын ледзь рукі невыкручваў калегам па СНД на прадмет стварэння міжнацыянальных узброеных фарміраванняў для „гарачых кропак” на тэрыторыі краін Садружнасці* (ЛіМ, 26 студзеня 1996 г.);
 - ахвярныя казлы ('той, на каго звальваюць чужую віну, адказнасць за другіх') – *Па-другое, быў зняты кіраўнік завода Аляксандр Урбановіч і на яго месца прызначаны новы. Да ліку „ахвярных казлоў” аднесены віцэ-прэмер Васіль Далгалеў, на якога Лукашэнка ўсклаў персанальную адказнасць* (Свабода, № 37, 1996 г.);
 - гуляць другім нумарам ('выконваць нешта другаснае') – *Апошнім часам у дачыненнях паміж выканаўчай і заканадаўчай уладай ініцыятыву трымае апошняя. Лукашэнку ўвесь час прыходзіцца гуляць другім нумарам, адказваючы на захады апанентаў* (Наша Ніва, 11 лістапада 1996 г.);
 - апынуцца па-за гульнёй. ('нечакана перастаць займацца чым-небудзь') – *У той час, калі гранды вялікай палітыкі абмяркоўваюць пытанні датычныя трох славянскіх нацыяў, мы апынаемся па-за гульнёй...* (Наша ніва, 3 чэрвеня 1996 г.);

- *сварбець у вачах* ('дакучаць, назаліць пастаяннай прысутнасцю, наяўнасцю') – *Ад расейшчыны пачынае сварбець у вачах* (Наша Ніва, 28 кастрычніка 1996 г.), параўн. з фразеалагізмам *мазоліць вочы ў значэнні '...'* (Лепешаў 1993);
 - в) **фразеалагічныя інавацыі, якія з'яўляюцца запазычаннямі з іншых моў (пераважна з рускай мовы).**
 - *ад балды* ('рабіць што-небудзь проста так, не ставячы перад сабой канкрэтнай мэты') – *У лепшым выпадку цікаўны спажывец інфармацыі рабіў высновы аб сапраўдным стане рэчаў праз сваю ўласную сістэму здагадак. Але прыклад нямецкага радыё – адмыслоўца падае праблему ў, так бы мовіць, чыстым выглядзе. Журналіст выдумляў інфармацыю «ад балды»* (Наша Ніва, 18 лістапада 1996 г.);
 - *новы рускі* ('чалавек, які жыве па новым стандартам жыцця, разбагацейшы ў выніку новых грамадскіх і палітычных пераўтварэнняў') – *Сам за сябе гаворыць і змест фотаздымкаў, здэклівы і з'едлівы адначасова, такі характэрны для маскоўскага погляду на падзеі. На першым плане двое салдат з роты ганаровага караваля высока паднялі ногі, і праз парванія падшывы свеціцца голыя пальцы. „Новы рускі” каля шыкоўнага аўтамабіля пытаецца ў залатой рыбкі: што табе трэба? На фоне разбуранага Грознага каля беражня з уторкнутай сякерай размаўляюць Ельцын і Грачоў, „Нічога, разбамбілі – адбудуем”* (ЛіМ, 2 студзеня 1996 г.);
 - *на барабану* ('усё роўна') – *Зразумела, што салдатам збольшага „на барабану” гэтыя патужныя зампацтаўскія „загрузкі”, але ж паціху дурманяць хлопцам галовы* (Наша ніва, 13 мая 1996 г.);
4. За кошт з'яўлення варыянтаў ужо ўжывальных ў сучаснай беларускай мове фразеалагічных адзінак.
- а) **нейтральныя варыянты:**
- 1) за кошт сінанімічных эродкаў беларускай мовы. Параўн.:
- *трымаць на ланцугу* ('не даваць каму-н. свабоды ў дзеяннях, учынках') – Што важней – рэпутацыя звышдзяржавы ці жыццё аднаго чалавека? Вечнае пытанне. Некалькі «развітых дэмакратаў» **трымаюць** свет «на ланцугу», каб не даць распаўзіцца «мусульманскаму злікунству» (Свабода, № 9, 1996 г.). *трымаць на прывязі*
 - *у трох словах* ('коратка і проста') Што можна прачытаць у гэтым радзеле? Нічога асаблівага. Адрасы інстытутаў Акадэміі, чым яны займаюцца (у трох словах), можна знайсці інтэр'еры акадэмічных лябараторыяў. І нічога болей (Наша Ніва, 5 жніўня 1996 г.). Параўн.: *у двух словах*.
 - *круці не круці* ('нягледзячы ні на што, пры любых абставінах') Ал **круці, не круці**, мая адзіная перавага ў тым, што я магу йсці роўна, а ён – не. (Наша ніва, 16 верасня 1996 г.) *як не круці*.
 - *што селядцоў у бочцы* ('у вялікай колькасці, пра мноства людзей у якім-н. месцы') І, бадай, менавіта гэты фактар, нягледзячы на забарону спажывання «вогненнай вады» і даволі кепскі гук, і стаўся найбольш прыцягальным для тутэйшых, ды і ня толькі, нефармалаў, якіх нбіваецца зазвычай у цесную залю, **што тых селядцоў у бочку**. (Наша Ніва, 9 снежня 1996 г.). (*Як селядцоў у бочцы*).

- *сварбець у вачах* ('дакучаць, назаліць пастаяннай прысутнасцю, наяўнасцю') – *Ад расейшчыны пачынае **сварбець у вачах*** (Наша Ніва, 28 кастрычніка 1996 г.), параўн. з фразеалагізмам *мазоліць вочы ў значэнні '...'* (Лепешаў 1993);
- в) **фразеалагічныя інавацыі, якія з'яўляюцца запазычаннямі з іншых моў (пераважна з рускай мовы).**
 - *ад балды* ('рабіць што-небудзь проста так, не ставячы перад сабой канкрэтнай мэты') – *У лепшым выпадку цікаўны спажывец інфармацыі рабіў высновы аб сапраўдным стане рэчаў праз сваю ўласную сістэму здагадак. Але прыклад нямецкага радыё – адмыслоўца падае праблему ў, так бы мовіць, чыстым выглядзе. Журналіст выдумляў інфармацыю «ад балды»* (Наша Ніва, 18 лістапада 1996 г.);
 - *новы рускі* ('чалавек, які жыве па новым стандартам жыцця, разбагацейшы ў выніку новых грамадскіх і палітычных пераўтварэнняў') – *Сам за сябе гаворыць і змест фотаздымкаў, здзелківы і з'едлівы адначасова, такі характэрны для маскоўскага погляду на падзеі. На першым плане двое салдат з роты ганаровага караваля высокая паднялі ногі і праз парваныя падэшвы веціцы голья пальцы. „Новы рускі” каля шыкоўнага аўтамабіля пытаецца ў залатой рыбкі: што табе трэба? На фоне разбуранага Грознага каля беражня з уторкнутай сякерай размаўляюць Ельцын і Грачоў, „Нічога, разбамбілі – адбудуем”* (ЛіМ, 2 студзеня 1996 г.);
 - *на барабану* ('усё роўна') – *Зразумела, што салдатам збольшага „на барабану” гэтыя патужныя зампацітаўскія „загрузкі”, але ж паціху дурманяць хлопцам галовы* (Наша ніва, 13 мая 1996 г.);

4. За кошт з'яўлення варыянтаў ужо ўжывальных ў сучаснай беларускай мове фразеалагічных адзінак.

а) **нейтральныя варыянты:**

1) за кошт сінанімічных сродкаў беларускай мовы. Параўн.:

- *трымаць на ланцугу* ('не даваць каму-н. свабоды ў дзеяннях, учынках') – Што важней – рэпутацыя звышдзяржавы ці жыццё аднаго чалавека? Вечнае пытанне. Некалькі «развітых дэмакратый» **трымаюць** свет «на ланцугу», каб не даць распаўзціся «мусульманскаму дзікунству» (Свабода, № 9, 1996 г.). *трымаць на прывязі*
- *у трох словах* ('коратка і проста') Што можна прачытаць у гэтым радзеле? Нічога асаблівага. Адрасы інстытутаў Акадэміі, чым яны займаюцца (*у трох словах*), можна знайсці інтэр'еры акадэмічных лябараторыяў. І нічога болей (Наша Ніва, 5 жніўня 1996 г.). Параўн.: *у двух словах*.
- *круці не круці* ('нягледзячы ні на што, пры любых абставінах') Ал **круці, не круці**, мая адзіная перавага ў тым, што я магу йсці роўна, а ён – не. (Наша ніва, 16 верасня 1996 г.) *як не круці*.
- *што селядцоў у бочцы* ('у вялікай колькасці, пра мноства людзей у якім-н. месцы') І, бадай, менавіта гэты фактар, нягледзячы на забарону спажывання «вогненнай вады» і даволі кепскі гук, і стаўся найбольш прыцягальным для тутэйшых, ды і ня толькі, нефармалаў, якіх нбіваецца зазвычай у цесную залю, **што тых селядцоў у бочку**. (Наша Ніва, 9 снежня 1996 г.). (*Як селядцоў у бочцы*).

- *так бы мовіць* ('калі можна так выказацца') Наш дзяржаўны гандаль сапраўднай канкурэнцыі, **так бы мовіць**, у сваіх нетрах не ведаў і не ведае, калі не лічыць канкурэнцыйяй спаборніцтва за лешыя фінансавыя і іншыя паказчыкі. (ЛіМ, № 8, 1996 г.). (Так сказаць) Лепешаў. пурызм
- *нямала вады збегла* ('шмат прайшло часу, адбылося змен') Паўтара стагоддзя назад, калі ў Расіі ствараўся Літаратурны фонд, яго першаступеннай задачай значылася дапамога „бедствующим” літаратарам. З той пары **нямала вады збегла**, але да нядаўняга часу задачы Літфонду мала чым адрозніваліся ад той, што была сфармулявана яго заснавальнікамі. (ЛіМ, 1 сакавіка 1996 г.). (Шмат вады сплыло) (Шмат прайшло часу, адбылося змен).
- *начэпліваць ярлык* ('аднабакова, шаблонна ацэньваць каго-н., што-н.') Дзіўна, але калі пра нацыяналізм загаварылі рускія пісьменнікі, гэта не палічылі грэхам, але варта загаварыць пра гэта мне, грузіну, як **ярлык** нацыяналіста тут жа быў **начэплены**. (ЛіМ, № 35, 1996 г.). (Прыклеіваць, прышываць ярлык) Лепешаў.
- *адысці на другі план* ('станавіцца нязначным, другарадным, не вельмі істотным') Прэзідэнту Беларусі зноў удалося ўскалыхнуць грамадства. **Адышлі на другі план** «бітва за ўраджай» ды іншыя надзённыя клопаты. (ЛіМ, № 33, 1996 г.). (*адысці на задні план*) Лепешаў.
- *удар у спіну* ('подлы ўчынак, здрадніцкія паводзіны ў адносінах да каго-н.') [Назва артыкула – „**Удар**, яшчэ **удар**. **У спіну**.”]. (Свабода 23 лютага 1996 г.). *нож у спіну*
- *устаўляць свае пяць злотых* ('умешвацца ў чужыя справы') Зайшла ў рэдакцыі гаворка на грамадска-палітычныя тэмы. Дранько-Майсюк, гартаючы кніжку паэзіі паляка Уладзіслава Бранеўскага, **устаўляе свае пяць злотых**: „А вось, хлопцы, Бранеўскі сядзеў пры ўсіх рэжымах! Чатыры разы ці, можа, больш... „ (ЛіМ, 30 жніўня 1996 г.). (*Устаўляць свае тры грошы*) новы варыянт
- *блытацца (заблытацца) у трох бярозах* ('не разбірацца ў самым простым, элементарным') Палітыка і палітыкі ў мірны час **заблыталіся ў трох бярозах**, прэзідэнт нічога новага, апроч незабытага старога, прапанаваць не можа, партыі альбо не рашаюцца пераходзіць у адкрытую апазіцыю ўладам, альбо не маюць сіл для гэтага, альбо, зноў жа, не могуць прапанаваць ідэй (акрамя, вядома, зняслаўленай нацыянальнай), якія маглі б з’яднаць у адзін народ насельніцтва Беларусі... (ЛіМ, 9 лютага 1996 г.). (*блудзіць у трох соснах*) Лепешаў.
выкінуць фокус ('рабіць ці гаварыць што-н. нечаканае, недарэчнае') А пагаварыць, калі б умеў складна, хацелася б багата пра што!.. Пра халодны ўжо дваццаць гадоў ложка. пра тое, што так і не забыўся ён на сваю Алену, не здрадзіў ёй, не ўзяў нікога, не пайшоў у прымы; расказаць, які цяпер у горадзе ды і ўвогуле ў свеце „балдзёж”, паплакацца на іхняга бяспутнага Юрку, сына, пра якога ўжо ўлошці не хапае думаць, які так і не ўзяўся за розум, хутка сорак, трэба, каб ужо ўнукі былі, а ўсё не жэніцца, і ў вёска вачэй не кажа, не трэба ні бацька, ні матчына магілка... А нядаўна які **фокус выкінуў** – прыслаў паштоўку з 9-ым мая... з Германіі! Як гэта чалавек можа апынуцца ў Германіі?! І што там, у той Германіі, можна рабіць?... (ЛіМ, 12 красавіка 1996 г.). (*выкідаць каленца*) Лепешаў.
- *паласкаць бялізну чыю* ('праяўляць залішняю цікавасць да непажаданых падрабязнасцей чыйго-н. асабістага жыцця, узаемаадносін, дзейнасці і пад.') У

цяжкі для Міхася час гэты мілы чалавек імкнуўся прайсці міма, бо тады М. С. Стральцоў быў яму проста непатрэбны. Якую мэту ставяць перад сабой гэтыя публікацыі? Што гэта, пагоня за скандальнай сенсацыяй? Радасць ад магчымасці „паласкаць” бялізну нябожчыка? Здавальненне, што талент можна пасмяротна зневажаць? (ЛіМ, 23 лютага 1996 г.). (*варушыць брудную бялізну*) Лепешаў.

- *не давядзі Гасподзь* (1. ‘Выказванне папярэджання, засцярогі ад чаго-н. нежаданага, недапушчальнага’) Знешне – як быццам штосьці разглядаю ў сябе пад нагамі. Каб хаця, **не давядзі Гасподзь**, не ішоў хто са знаёмых, не убачыў мяне тут. (ЛіМ, № 5, 1996 г.). (*Не давядзі бог*) Лепешаў.
- 2) сінонімы, якія адрозніваюцца экспрэсіўна (пашыраюцца моўныя сродкі выражэння экспрэсіўнага значэння фразеалагізмаў). Параун:
 - *ад макаўкі да пятак* (‘з усіх бакоў, поўнаасцю, цалкам’) Хіхікайце салодзенька-мядова/сурова бровы хмурце на таго, / хто ўсё бароніць спадчыннае слова, / як зберагае ў цемрадзі агонь. / Ці ў вас пытаць – **ад макаўкі да пятак**/цынічных, разagrэтых балбатнёй:/ – А самі хоць ці верыце, „рэбята”, / хлусні сваей? (ЛіМ, 23 жніўня 1996 г.). (3 галавы да пят) (З усіх бакоў, поўнаасцю, цалкам) Разм.
 - *дурманіць галовы* (‘знарок падманваць каго-н.’) Зразумела, што салдатам збольшага «па барабану» гэтыя патужныя зампалітаўскія «загрузкі», але ж паціху **дурманяць хлопцам галовы**. (Наша Ніва, 13 мая 1996 г.). (*дурыць галаву*)
 - *стрэльніцу ў дзесятку* (‘сказаць ці зрабіць іменна тое, што патрэбна’) Убачыўшы мае вырабы, той «**стрэльніцу ў дзесятку**»:»Хо-хо... МисьКОШЫКІ! Вам трэба візітку ў кожны класці ці яшчэ нешта прыдумуць, каб заадно і аўтограф даваць». (ЛіМ, № 5, 1996 г.). *пацэліць у дзесятку* Лепешаў
 - *узяць на свае плечы* (‘абцяжарваць каго-н. якімі-н. абавязкамі, справай, клопатамі і пад.’) Немалаважна і тое, што пры падрыхтоўцы Поўнага збору, а гэтую працу **узяў на свае плечы** Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі, удакладнены, калі была на тое патрэба, даты напісання твораў і крыніцы іх першай публікацыі, выпраўлены заўважныя недакладнасці і друкарскія памылкі, значна пашыраны гісторыка-тэксталагічны і рэалістычны каментарыі. (ЛіМ, № 11, 1996 г.). (*Узвальваць на свае плечы*) Лепешаў.
 - *хоць сядзь хоць падай* (‘з-за сарамлівасці ці збянтэжанаасці невядома, што рабіць’) А калі доктар тэхнічных навук, патрасаючы ўласнай брашуркай «Родной ли белоруссам русский язык?» пачынае даводзіць, што беларусы «русей» саміх расіянаў, **хоць сядзь, хоць падай**. Не то ты ў вышэйшым органе ўлады, не то ты ў завочнай школе. (ЛіМ, № 11, 1996 г.). (*Хоць стой хоць падай*) Лепешаў.
 - *сыпаць перлы* (‘дарэмна гаварыць пра што-н. ці даказваць што-н. таму, хто не хоча ці не можа зразумець гэта’) Трэба толькі выбраць добрае месца, не баяцца міліцыі й акуратна працаваць з публікай, памятаючы пры гэтым, што **перлы сыпаць** не варта. Не дапаможа. (Наша Ніва, 1 сакавіка 1996 г.). (*Перлы сыпаць перад свіннямі*).
 - *блудны муж* (‘легкадумны, свавольны чалавек, які раскаяўся ў сваіх памылках’) Калі „**блудны муж**” з’явіўся на парозе, падрыхтоўка да хаўтураў ужо закончылася. (Свабода, № 36, 1996 г.). *блудны сын* (Лепешаў)

- *прычасаць агульным грэбнем* ('раўняць у якіх-н адносінах, не лічачыся з індывідуальнымі асаблівасцямі') Прычына, мабыць у тым, што хто мае лепшыя паказчыкі, той лепш сябе і пачувае. А такіх не любяць. Таму, як было б спакусліва, **«прычасаць»** Гродзеншчыну **агульным грэбнем**, прывесці да аднаго з іншымі знамянальніка. (Свабода, № 13, 1996 г.). (*Стрыгчы пад адзін грэбень*).
 - *аслабіць лейцы* ('змяншаць кантроль, паслабляць увагу, патрабаванні') Цікава, што пасля таго, як у ГДР у 80-х гадах **аслабілі лейцы** «сацыялістычнага рэалізму», мастацтва, у тым ліку і фотамастацтва, вярнулася да традыцыйнай эстэтыкі нямецкага экспрэсіянізму. (ЛіМ, № 9, 1996 г.). (*адпускаяць лейцы*) Лепешаў.
 - *пераступіць Рубікон* ('прымаць беспаваротнае рашэнне, рабіць адказны рашучы крок') Дзіця ўжо зусім блізка падышло вось-вось **пераступіць Рубікон** – ад бязмоўя да ўлады над словам. І пераадолее мяжу, можа быць, адразу і значна лягчэй, чым іншыя ў яе ўзросце. (ЛіМ, № 43, 1996 г.). (*Пераходзіць Рубікон*) Лепешаў.
- б) моўны пурызм (імякненне да вынішчэння русізмаў з беларускай мовы). Параўн.:**
- *кітайскі мур* ('неадольная перашкода') Усякія іншыя інтэрпрэтацыйныя фактычна не даходзяць – нашыя народы дагэтуль раздзяляе вялікі інфармацыйны **кітайскі мур**. Мне запомніўся, на маю думку, яскравы прыклад інфармацыйнае прорвы паміж нашымі культурамі. (Наша ніва, 22 сакавіка 1996 г.). (*Кітайская сцяна*)
 - *жораў у аблоках* ('аддаленая будучыня, нешта няпэўнае') Усе даўно ўжо ведаюць, што такое «ластаўка», але вясною міліцыя хацела злавіць нейкага **«жорава ў аблоках»** – «буревестніка», які «з крыкам лунае» і прадвешчае пераварот. (Наша ніва, 30 снежня 1996 г.). (Журавель у небе)
 - *задняй датай* ('праз некаторы час пасля таго, як адбылося што-н.') Таму шырока бытавала практыка, калі арыштаваных тут жа ў «прыдатным» месцы – лесе, лагчыне, на могілках – расстрэльвалі, а потым, **задняй датай** афармлялі справы з патрэбнымі паказаннямі. (Наша Ніва, 21 кастрычніка 1996 г.). (*Заднім чыслом, днём*).
 - *кот у мяху* ('той ці тое, пра вартасці якога загадзя не ведаеш; невядомае, няпэўнае') На акцэраў сваіх, праўда, крыху пакрыўдзіўся: на спектакль Някрошуса, бачыце, усе прыйшлі, а спектаклі з Украіны ды Санкт-Пецярбурга для іх – **кот у мяху**, таму, атрымліваецца, увагі не вартыя? (ЛіМ, № 23, 1996 г.). (*Кот у мяшку (у торбе)*) (Той ці тое, пра вартасці якога загадзя не ведаеш).
- в) праявы інтэрферэнцыі. З'ява гэта ў апошні час стала больш абмежаванай, аде не знікла канчаткова. Параўн.:**
- *на густ чы й* ('падабаецца') Праводзяцца нават свае конкурсы прыгажосці. І што самае дзіўнае, ці брыдкае (як **на чый густ**) ёсць сваё вар'етэ, дзе сямідзесяцігадовыя маладзіцы, падкідаючы маршчыністыя ногі, задзіраюць спадніцы, спакушаючы дзевяностагадовых гледачоў. (Наша ніва, 7 кастрычніка 1996 г.). (**Пад густ**). інтэрферэнцыя р.-б.

- *на густ* ('падабаецца') Тыдзень перад жаночым святам падорыць шмат цікавага, і не толькі *на «жаночы» густ*. (Свабода, № 15, 1996 г.). (**Пад густ, да густу, па густу**). (русіфікаваны)
- *выпускаць джына з бутылкі* ('выклікаць які-небудзь непрыемны неабарачальны працэс, рабіць што-н. неспадзяванае, рызыкаўнае') Калі расійскія палітыкі, якія самі любяць гуляць у папулізм, зразумеюць, якога **джына выпусцілі з бутылкі** (а гэта можна зразумець толькі калі ўбачыш сваімі вачыма), будзе ужо позна. (Свабода, № 25, 1996 г.). (*выпускаць джына з бутлі (бутэльні)*).
- *зблудшая авечка* ('чалавек, які збіўся з правільнага жыццёвага шляху') Праспявалі. „Брат Міша” злосна маўчаў. Колькі надзеі паклаў ён на тое, што прывядзе нарэшце „к госпаду” гэтую „зблудшую авечку”. А тут – зноў сатана не дрэмле. Косцік і учора і пазаўчора хадзіў у лес па чужыя дрывы. (Я.Брыль, „Праведнікі і зладзеі”) (*Блудная, зблудная, аблудная авечка*). (Чалавек, які збіўся з правільнага жыццёвага шляху).
- *уздоўж і упапярок* ('у розных напрамках') Кажуць, што Міхась Раманюк аб'ездзіў усю Беларусь **уздоўж і упапярок**. Таму і сабраў такую багатую калекцыю беларускага народнага адзення і краязнаучых фотаздымкаў. (ЛіМ, № 4, 1996 г.). (*Уздоўж і упоперак*) (У розных напрамках парысці, парехаць).
- *прывесці да аднаго знамянальніка* ('ліквідуючы адрозненні, ураўноўваць што-н. у якіх-н. адносінах') Прычына, мабыць у тым, што хто мае лепшыя паказчыкі, той лепш сябе і пачувае. А такіх не любяць. Таму, як было б спакутліва, «прычасаць» Гродзеншчыну агульным грэбнем, **прывесці да аднаго з іншымі знамянальніка**. (Свабода, № 13, 1996 г.). (**Прывесці да агульнага назоўніка**) (Кніжн. Ужываецца пры дзейніку са значэннем асобы. Ліквідуючы адрозненні, ураўноўваць што-небудзь у якіх-небудзь адносінах).
- г) **фанетычныя і граматычныя варыянты. Параўн.:**
 - *паціснуць плячмі* ('выказаць здзіўленне, непаразуменне') Дачка ж прыцяля, выпускніца Мінскага радыётэхнічнага, у якой па шкале ўладкаванасці ўсё, як гаворыцца, у норме – і працуе па спецыяльнасці, і кватэра, машина ўжо куплены, – досыць кісла **паціснула плячмі**... (ЛіМ, № 4, 1996 г.). (-амі, ыма).
 - *прамыванне мазгоў* ('строгая вымова, праборка, наганяй'). Параўн.: *прамываўка мазгоў*. („Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы” Лепешава І.Я.).